

УДК 342.9

А. О. Пахомова

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

У статті визначені правові аспекти наявних організаційних форм інноваційного розвитку аграрного сектора. Проаналізований досвід застосування інноваційних моделей в аграрній сфері закордонних країн. Запропоноване авторське бачення подальшого визначення шляхів удосконалення сучасної національної аграрної інноваційної системи.

Ключові слова: аграрна сфера, інновації, адміністративно-правове регулювання, агротехнопарк, наукова діяльність, аграрна наука.

Постановка проблеми. Розвиток сільського господарства прямо пов'язаний із вирішенням складних галузевих і міжгалузевих питань. У зв'язку із цим зростає значення державних цільових комплексних програм, вирішення важливих регіональних проблем, розвиток територіально-виробничих комплексів. Прискорення їх вирішення в сучасних умовах значною мірою залежатиме від активізації інноваційних процесів у галузі. Для успішного інноваційного розвитку сільського господарства необхідно поєднувати заходи державної підтримки, спрямовані на стимулювання пропозицій щодо впровадження інновацій, із заходами, які пропагують інноваційний технологічний розвиток галузі. Одними зі сучасних організаційних форм освоєння інноваційних розробок на виробничих об'єктах агропромислового комплексу (далі – АПК) мають стати агротехнополіси, агротехнопарки, агрокластери, бізнес-інкубатори. Саме в них можна здійснювати потокове комплексне освоєння науково-технічної продукції, отриманої під час реалізації державних, галузевих, науково-технічних програм і міжнародних проектів. Порівняно з аналогічними формуваннями в інших секторах економіки агротехнопарки мають деяку специфіку, оскільки основні об'єкти їхньої діяльності пов'язані із землею, різноманітністю ґрунтів, із сільськогосподарськими культурами, тваринами, сільгосптехнікою тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові аспекти сучасної моделі агроінноваційного розвитку висвітлювалися в працях таких учених юридичного профілю, як: В.Б. Авер'янов, В.М. Яценко, В.І. Курило, І.В. Гиренко та ін. У дослідженні також були розглянуті роботи з інших напрямів таких науковців, як: В.П. Горбатенко, К.М. Кашук, В.П. Семиноженко, П.М. Цибульов та ін. Незважаючи на значний доробок у сфері регулювання інноваційного розвитку сільського господарства, не має єдиного концептуального підходу до запровадження сталих організаційно-правових форм створення й освоєння інноваційних розроблень в аграрній сфері.

Мета статті – здійснити правовий аналіз наявних організаційних форм інноваційного розвитку в аграрній сфері для подальшого визначення шляхів удосконалення сучасної системи.

Виклад основного матеріалу. У даний час розвиток інноваційної діяльності відбувається з істотними ускладненнями. На жаль, Україна відстає від розвинених країн. Напрями розвитку інноваційних процесів у сільському господарстві досить суперечливі. З одного боку, останнім часом аграрна наука успішно розвивається, а передові господарства організують освоєння інновацій. З іншого – загалом в агропромисловому комплексі цього не відбувається [1, с. 16].

Наука, освіта і виробництво розглядаються як взаємопов'язані і взаємозалеж-

ні елементи (сторони взаємодії) базисної інноваційної системи. Наука є живильним середовищем для виробництва й освіти, виробництво є джерелом інновацій і головним інвестором у наукові розроблення, освіта забезпечує підготовку кадрів для науки і виробництва. Висококваліфікованих фахівців неможливо підготувати без активної виробничої практики студентів на інноваційних підприємствах. Наука не може ефективно розвиватися за поганої освіти. Як і навпаки.

На базисну систему впливають зовнішні чинники двох рівнів – національні і наднаціональні. До національних чинників належать органи виконавчої влади (влада) і підвідомчі їм структури, а також інститути громадянського суспільства в економічній і соціально-політичній сферах. До наднаціональних чинників належать міжнародні організації та стандарти, які так чи інакше впливають на стан елементів базисної системи і їх взаємодію (СОТ, Болонська система освіти, митні збори). Основним зовнішнім чинником щодо зазначеної вище базової системи є державна влада, яка формує різні інституційні форми управління наукою, освітою і виробництвом і має повноваження і можливість у широких межах регулювати вплив наднаціональних чинників.

Інтеграція є формою взаємодії елементів, істотно підвищує ефективність функціонування кожного з них. Ефективність взаємодії багато в чому визначає можливості й умови інноваційного розвитку економіки, перехід до постіндустріальної економіки (економіки знань). У даний час у промислово розвинених країнах вже 80–95% приросту валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) припадає на частку нових знань, втілених у технологіях, обладнанні і техніці. Відповідно зростає значущість науково-технічних розроблень, механізмів їх створення та впровадження, вагомість питань інтеграції науки і виробництва.

Закон визначає основні форми та види агротехнопарків як інноваційних структур аграрного сектора, проте значного поширення дані формування, на жаль, так і не мають.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»

стратегічними пріоритетними напрямками на 2011–2021 рр. визначає серед інших технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу. Пріоритетними в аграрній сфері мають стати середньострокові інноваційні проекти, для реалізації яких державою вживаються заходи щодо розвитку інноваційної інфраструктури, зокрема: інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо [2].

Оскільки кінцевою метою інтеграції освіти, прикладної науки і виробництва є впровадження науково-технологічних розроблень у виробництво для його інноваційного розвитку, то базовою структурою має бути і є виробництво. Виробництво є і замовником, і споживачем розроблень науки. Різні варіанти інтеграції науково-освітнього комплексу і виробництва без пріоритетної ролі виробництва, заради якого інтеграція і здійснюється, безуспішні. На жаль, у програмах інноваційного розвитку наукових і навчальних установ аграрної сфери яскраво виражена «зацикленість» щодо інтеграції науки й освіти, освіти і науки, науки вузів і академічної. Позначена орієнтація на розвиток освіти, генерацію інновацій та їх впровадження через університети, академічні центри, кластери й інші утворення. У розробників програм немає розуміння, що взаємозв'язок науки, освіти і виробництва як основа інноваційного розвитку не забезпечується внутрішніми стимулами освітніх і наукових установ. І активними учасниками інноваційних розроблень вони не можуть бути, тому що не мають досвіду й обов'язкової для досягнення успіху фінансової відповідальності.

Агротехнопарки є найбільш зручними структурами для інкубування і комерціалізації науково-технічних розроблень. Однак їхня діяльність у державі поки малоефективна через нестачу кваліфікованого персоналу з розумінням механізмів перетворення наукової продукції на ринкову. У цих структурах в основному починаючому бізнесу пропонуються виробничі площі з інженерною інфраструктурою. Мало ви-

сококваліфікованих фахівців різного профілю і менеджерів, здатних допомогти в інкубації розроблень і їх комерціалізації. Технопарки мають бути більш спеціалізовані і мати за обраним напрямом сучасне лабораторне та технологічне оснащення. Але головне – висококваліфікованих фахівців із широкою науковою ерудицією.

Проблемою доведення розроблень у технопарках до впровадження є відсутність коштів на їхню інкубацію і комерціалізацію. У розвинених країнах для цього створюються венчурні фонди і лістингові компанії. В Україні за обставин, що склалися, практично неможливо знайти інвесторів для створення венчурного капіталу для фінансування комерціалізації науково-технічних розроблень через відсутність умов конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, особливо в сільсько-господарській та харчовій галузі.

Одним зі шляхів розвитку аграрної сфери має стати більш широке застосування таких елементів інноваційної інфраструктури, як агротехнополіси, агротехнопарки, інноваційні агротехноінкубатори, інноваційні, консалтингові й інжинірингові центри. Досвід створення цих інноваційних структур у закордонних країнах засвідчує їх успішне функціонування і визначальну роль у розвитку науки й економіки даних держав. Проте в Україні інноваційна структура в аграрному секторі представлена бізнес-інкубаторами та технологічним парком «Агротехнопарк» [3], які мали б забезпечувати успішне створення та комерціалізацію інноваційного продукту. Однак реалії сьогодення не дають можливості аграрним підприємствам створювати та впроваджувати інновації: через брак ресурсних можливостей вони віддають перевагу купівлі застарілої закордонної техніки та технологій. Отже, функціонування інституції «Агротехнопарк» суттєво не підтримує інноваційну діяльність підприємств аграрної сфери [4, с. 261].

Для інтеграції цих процесів повинні бути створені належні економічні умови, що забезпечують продукування інноваційних пропозицій, підтримку наукового середовища для розроблення нових технологій і продукції, стимулювання підвищеного попиту на таку продукцію і послуги. Однак

у кожній країні і навіть у кожному регіоні через різні соціально-економічні особливості умови переходу до економіки знань можуть трансформуватися і змінюватися. Тому варіюються і моделі інноваційної інфраструктури, яка має свої відмінні риси як у різних країнах, так і в окремо взятих регіонах. Не можна просто скопіювати наявні організаційні й управлінські рішення, оскільки недосконалість методів моделювання і масштабування економічних процесів не дозволяє здійснити просте перенесення закордонного досвіду на український ґрунт [5, с. 86].

З урахуванням історично сформованих умов функціонування українських наукових центрів має сенс взяти до уваги ще одну з іноземних моделей регіональної інноваційної системи, а саме модель застосування агрохабів.

Найбільш яскравим прикладом є досвід створення Агротехнологічного хаба – Міжнародного дослідницького інституту інноваційних технологій в АПК на базі Казахського національного аграрного університету [6].

Інноваційна організаційно-правова інституція є платформою, що створює умови для взаємодії аграрної науки, освіти і виробництва. Хаб покликаний забезпечити трансферт нових технологій і знань у найкоротші терміни, тим самим сприяти підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектора загалом.

Під час розроблення стратегії розвитку агрохаба казахські колеги враховували досвід лідерів світових наукових досліджень аграрного профілю: INRA (Франція), ПМТА (Аргентина), EMBRAPA (Бразилія) та інших – загалом приблизно 20 центрів із різних континентів. Діяльність Агротехнологічного хаба спрямована на пошук, залучення та розроблення нових технологій в аграрному секторі, створення нових робочих місць, стимулювання науково-дослідної роботи в АПК, комерціалізацію наукового потенціалу, забезпечення нових технологій [6].

Хаб, будучи ядром вузу, використовує інструменти державно-приватного партнерства і в найкоротші терміни буде трансформувати інноваційні ідеї, технології і нові знання в агробізнес. Його

структура відповідає всім вимогам міжнародних стандартів і заснована на кращому досвіді світових університетів. До складу хаба входить фонд, який залучає зовнішніх і стратегічних інвесторів, фінансує діяльність наукових проектів. Технопарк є базою, на якій апробуються і адаптуються нові технології. Наукові центри та лабораторії є базою для науково-дослідницької роботи, тестування, аналізу та сертифікації продукції.

Університет спільно з Асоціацією з відновлюваної енергетики Казахстану й іноземними партнерами, зокрема з голландцями, реалізує проекти з розвитку відновлюваних джерел енергії в Казахстані з використанням сонячних і вітрових електростанцій. Агротехнологічний хаб опікується організацією прямого впровадження технологій у виробництво. Партнерами з наукового співробітництва є: USDA – міністерство сільського господарства США (воно також є головним партнером EMBRAPA); Корнельський університет – зі створенню інноваційного розплідника безвірусних саджанців яблуні; Університет штату Мічиган – з модернізації сільського господарства Казахстану і впровадження інтегрованої системи захисту рослин; Колумбійський університет і НАСА – з поліпшення врожайності зернових культур; Університет Вагенінген (Нідерланди) – зі сталого розвитку екосистем і використання водних ресурсів; Університет Путра (Малайзія) – з виробництва продукції хала; Університет Східної Фінляндії – з харчової безпеки та ветеринарії; Університет ВОКУ (Австрія) – з лісових ресурсів; Північно-Західний університет сільського господарства та лісівництва – з кукурудзи на зерно, картоплі і тваринництва; Університет св. Іштвана (Угорщина) – з агроінженерії й електроенергетики. І цей список можна продовжити. Фахівці агрохаба спільно з голландською групою компаній "STAAYFOODGROUP" і "Phillips" працюють над створенням інноваційного тепличного комплексу в Казахстані з використанням LED-технологій.

В області механізації й електрифікації сільського господарства створюються ефективні і доступні для широкого застосування технології, проводяться польові

випробування зразків вітчизняної та закордонної сільськогосподарської техніки в умовах Казахстану [6].

В університеті створено Казахсько-Білоруський агроінженерний інноваційний центр, в якому представлені новітні марки білоруських сільськогосподарських тракторів, комбайнів та інших машин. У його складі – демонстраційний майданчик і науково-випробувальний полігон. Ідея створення такого центру підтримана керівництвом двох країн. Це дозволяє навчати студентів на сучасній сільськогосподарській техніці і забезпечити аграрний сектор Казахстану необхідною технікою, виробленою в Республіці Білорусь.

В Україні, як і в усьому міжнародному науковому й освітньому просторі, наявне неухильне зростання інтересу до проектного менеджменту як ефективного інструмента для управління складними багатоцільовими завданнями. Останнім часом у всьому світі відзначається неухильне підвищення інтересу до цієї ефективної сучасної управлінської технології. Отже, доцільним для інноваційних інституцій для реалізації завдань, пов'язаних безпосередньо із просуванням проектного управління в усі сфери життєдіяльності нашого суспільства, вважається курс на розвиток спеціалізованого центру аграрних компетенцій [7, с. 117]. Метою цього центру може стати розвиток проектного світогляду в бізнес-структурах, організаціях науки й освіти.

Позитивним іноземним прикладом може стати створення на базі Казахського національного аграрного університету Міжнародного науково-освітнього консорціуму. Така інституція надала можливість казахським науковця-аграріям проводити останнім часом спільні наукові дослідження, обмін студентами, читання проблемних лекцій і проведення літніх шкіл для магістрів і докторантів.

Місією консорціуму є координація діяльності структур управління науки, освіти і бізнесу за чотирма напрямками: модернізація, інновація, інтеграція науки і виробництва та, як результат, – благополуччя народу.

За період діяльності членами консорціуму проведена певна робота з розвитку інтеграції науки, освіти і виробництва.

Сьогодні консорціум вирішує завдання, спрямовані на:

- поліпшення змісту освітніх програм із підготовки фахівців;
- сприяння організаціям щодо проходження практики учнів і працевлаштування випускників;
- підвищення ефективності розвитку агропромислового комплексу, практичне впровадження інноваційних технологій на всіх етапах реалізації комплексних програм;
- здійснення координації всіх заходів, пов'язаних із реалізацією проектів;
- розвиток співробітництва із представниками приватного бізнесу, вітчизняними та закордонними організаціями;
- ухвалення рішення із трансформації найкращих передових дослідів і інноваційних технологій закордонних країн, прийнятних для умов розвитку сільського господарства країни [6].

Наукові дослідження, крім самостійної цінності, є системоутворюючою основою освітньої діяльності, розвитку університету, є обов'язковою складовою частиною процесу підготовки висококваліфікованих фахівців елітного рівня. Наукова діяльність університету в межах консорціуму спрямована на розроблення конкурентоспроможної науково-технічної продукції в областях землеробства і рослинництва, захисту і карантину рослин, водного, лісового, рибного господарства, тваринництва, ветеринарії, механізації, перероблення та зберігання сільгосппродукції, економіки АПК для впровадження в сільськогосподарське виробництво з метою сталого розвитку галузей агропромислового комплексу.

Висновки і пропозиції. Кількість організаційно-правових форм інноваційного розвитку в аграрній сфері досить різноманітна. Важливо зазначити, що кожна з них має самостійність і цільову спрямованість, але всі вони повинні бути взаємодоповнюючими в межах розвитку державного і приватного партнерства в інвестуванні галузі. Підґрунтям для

зазначених процесів має стати оновлена законодавча база, яка дозволить формувати інноваційно-інвестиційний клімат в аграрній науковій сфері.

В інноваційних формуваннях, що освоюють бізнес у сфері аграрної науки, повинно створюватися інтелектуальне середовище з обдарованих людей, передусім молоді, яка має і творчі навички вчених, і здібності підприємців, об'єднаних спільними задумами і прагненнями для сталого розвитку аграрного сектора.

Список використаної літератури:

1. Гайдук В.И., Кондрашова А.В. Проблемы оценки экономической эффективности инноваций в аграрном производстве. Вестник Казанского государственного аграрного университета. 2013. Т. 8. № 2 (28). С. 14–19.
2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 8 вересня 2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 166.
3. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 12 січня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 22. Ст. 182.
4. Кащук К.М. Перспективи створення інноваційних провайдінгових структур на кооперативних засадах. Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. Міжнар. року кооперативів, 5–7 квітня 2012 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2012. С. 260–263.
5. Гагауз И.Б. Возможны ли аналоги европейских Science Cities в Украине? Наука та інновації. 2011. Т. 7. № 4. С. 84–87.
6. Есполов Т.И. Интеграция аграрного образования, науки и производства – основа модернизации АПК Казахстана. Экономика. URL: <http://economics.kazgazeta.kz/?p=21533>.
7. Теоретико-правові проблеми регулювання ринкових відносин у сфері аграрного виробництва: монографія / І.Ю. Сальман, Н.І. Бровко, І.І. Єфремова та ін.; за заг. ред. І.Ю. Сальмана. Біла Церква, 2018. 260 с.

Пахомова А. А. Правовые особенности организационных форм реализации инновационной деятельности в аграрной сфере

В статье определены правовые аспекты существующих организационных форм инновационного развития аграрного сектора. Проанализирован опыт применения инновационных моделей в аграрной сфере зарубежных стран. Предложено авторское видение дальнейшего определения путей совершенствования существующей национальной аграрной инновационной системы.

Ключевые слова: аграрная сфера, инновации, административно-правовое регулирование, агротехнопарк, научная деятельность, аграрная наука.

Pakhomova A. Legal features of organization al forms of innovation activity in agrarian sphere

The article defines the legal aspects of existing organizational forms of innovative development of the agrarian sector. The experience of applying innovative models in the agrarian sphere of foreign countries is analyzed. The author's vision for further defining ways to improve the existing national agrarian innovation system is proposed.

Key words: agrarian sphere, innovation, administrative-legal regulation, agrotechnology park, research activities, agrarian science.